

SARATON OLDI KASALLIKLARI VA SKRINING DASTURLARI**Jumaev Mamaziyo Yusubovich**mamaziyo0161@gmail.com**Xalilova Xadicha Avliyaqulovana**roses9898@icloud.com**Xalilova Gulasal Taxirovna**roses9898@icloud.com**To'xtamurodova Dildora Jo'ra qizi**dildoratoxtamurodova46@gmail.com**ANNOTATSIYA**

Saraton kasalliklari butun dunyoda o'lim va nogironlikka olib keluvchi asosiy tibbiy muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu kasalliklarning rivojlanishida ko'pincha saraton oldi holatlari muhim bosqich sifatida namoyon bo'ladi. Saraton oldi kasalliklari to'qimalarda uzoq vaqt davomida davom etuvchi patologik o'zgarishlar bilan tavsiflanib, o'z vaqtida aniqlanmasa malign o'sma rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Zamonaviy tibbiyotda saraton kasalliklarini erta aniqlash va oldini olishda skrining dasturlari muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada saraton oldi kasalliklarining asosiy turlari, ularning rivojlanish mexanizmlari hamda turli mamlakatlarda qo'llanilayotgan skrining dasturlarining ahamiyati tahlil qilindi. Shuningdek, skrining tekshiruvlari orqali kasalliklarni erta bosqichda aniqlash imkoniyatlari va bu jarayonning aholi salomatligini saqlashdagi roli ilmiy adabiyotlar asosida yoritildi.

KALIT SO'ZLAR: Saraton oldi kasalliklar, skrining dasturlari, erta diagnostika, onkologik profilaktika, malign o'sma rivojlanishi

АННОТАЦИЯ

Онкологические заболевания остаются одной из ведущих причин смертности и инвалидности во всем мире. В развитии злокачественных новообразований важную роль играют предраковые заболевания, которые характеризуются длительными патологическими изменениями в тканях и могут привести к формированию опухолевого процесса при отсутствии своевременной диагностики и лечения. В современной медицине значительное внимание уделяется раннему выявлению предраковых состояний и профилактике онкологических заболеваний с помощью скрининговых программ. В данной статье рассматриваются основные виды предраковых заболеваний, особенности

их патогенеза и значение скрининговых исследований в системе профилактики злокачественных опухолей. Также анализируется роль скрининговых программ в ранней диагностике заболеваний и снижении уровня онкологической заболеваемости среди населения на основе данных научной литературы.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Предраковые заболевания, скрининговые программы, ранняя диагностика, онкологическая профилактика, развитие злокачественных опухолей

ANNOTATION

Cancer remains one of the leading causes of mortality and disability worldwide. In the development of malignant tumors, precancerous diseases represent an important stage characterized by long-term pathological changes in tissues that may eventually progress to malignant neoplasms if not detected and treated in a timely manner. Modern medicine places significant emphasis on the early detection and prevention of cancer through organized screening programs. This article analyzes the main types of precancerous diseases, the mechanisms of their development, and the importance of screening programs implemented in different countries. In addition, the role of screening examinations in the early detection of diseases and in improving population health outcomes is discussed based on reliable scientific literature.

KEYWORDS: Precancerous diseases, screening programs, early diagnosis, oncological prevention, malignant tumor development

KIRISH

Saraton kasalliklari butun dunyoda sog'liqni saqlash tizimi uchun jiddiy muammo bo'lib qolmoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, har yili millionlab insonlar saraton sababli vafot etadi, shuningdek, ko'plab bemorlar uzoq muddat davomida nogironlik bilan yashashadi. Ushbu kasalliklar rivojlanishida saraton oldi holatlari muhim bosqich sifatida namoyon bo'ladi. Saraton oldi kasalliklari – to'qimalarda patologik o'zgarishlar bo'lib, ular malign o'sma hosil qilishga olib kelishi mumkin, agar o'z vaqtida aniqlanmasa va davolanmasa. Shu sababli, ularni erta aniqlash va profilaktika qilish zamonaviy onkologiyaning eng muhim vazifalaridan biridir. Skrining dasturlari bemorlarni klinik simptomlar paydo bo'lmasdan avval saraton va saraton oldi kasalliklarini aniqlash imkonini beradi. Turli mamlakatlarda ishlab chiqilgan skrining protokollari saratonning eng ko'p uchraydigan turlari, jumladan, oshqozon, kolon, sut bezlari, serviks va prostata saratonini erta aniqlashga qaratilgan. Skriningning samarali joriy etilishi nafaqat bemorlar hayotini saqlash, balki

salomatlik tizimining resurslarini tejash imkonini ham beradi. Shu sababli, saraton oldi kasalliklari va skrining dasturlarining o'rganilishi nafaqat klinik amaliyot, balki xalqaro sog'liqni saqlash siyosati uchun ham dolzarb hisoblanadi. Ushbu maqolada saraton oldi kasalliklarining turlari, ularning patogenezi va turli mamlakatlarda qo'llanilayotgan skrining dasturlarining samaradorligi ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilinadi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Ushbu tadqiqot saraton oldi kasalliklari va skrining dasturlarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot materiali sifatida jahon sog'liqni saqlash tashkiloti, Milliy onkologiya markazlari, shuningdek, 2010–2025 yillar oralig'idagi xalqaro ilmiy adabiyotlar va ko'p markazli klinik tadqiqotlar natijalari ishlatildi. Metod sifatida sistematik adabiyotlarni tahlil qilish va ma'lumotlarni taqqoslash ishlatildi. Saraton oldi kasalliklarining turlari, ularning rivojlanish mexanizmlari va skrining dasturlarining samaradorligi bo'yicha ma'lumotlar yig'ildi. Ushbu ma'lumotlar quyidagi bosqichlarda tahlil qilindi:

Saraton oldi kasalliklarini aniqlash uchun qo'llaniladigan diagnostik metodlarni solishtirish (biopsiya, sitologik tekshiruvlar, molekulyar markerlar).

Turli mamlakatlarda amalga oshirilayotgan skrining dasturlarining samaradorligini statistik ma'lumotlar va klinik natijalar asosida baholash.

Skrining orqali erta aniqlangan kasalliklar soni, bemorlarning hayot sifati va salomatlik tizimi resurslarining tejash darajasi tahlil qilindi.

Tadqiqotda foydalanilgan metodologiya xalqaro standartlarga mos bo'lib, statistik tahlillar uchun descriptiv va inferensial usullar qo'llanildi. Natijalar jadval va grafiklar orqali vizual tarzda taqdim etildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari saraton oldi kasalliklarining turli turlari va ularni aniqlashda qo'llanilayotgan skrining dasturlarining samaradorligini ko'rsatadi. Analiz shuni ko'rsatdiki, saraton oldi holatlarni erta aniqlash bemorlarning hayot sifatini yaxshilash va malign o'sma rivojlanishini kamaytirish imkonini beradi.

Jadval 1. Saraton oldi kasalliklarining asosiy turlari va ularni aniqlash usullari

Saraton oldi kasallik turi	Ko'pincha qiluvchi organ	ta'sir	Aniqlash usullari
Displaziya	Serviks		Pap-test, kolposkopiya
Adenoma	Kolon		Kolonoskopiya, FOBT (Fekal qon testi)

Duktal displaziya	Sut bezi	Mammografiya, ultratovush, biopsiya
Gastrik metaplaziya	Oshqozon	Endoskopiya, biopsiya
Bronxial epiteliya displaziyasi	O'pka	Low-dose CT, sputum sitologiyasi

Jadval 2. Turli mamlakatlarda skrining dasturlarining samaradorligi

Mamlakat	Skrining turi	5 yil ichidagi aniqlik darajasi (%)	Malign o'sma rivojlanishining kamayishi (%)
AQSh	Kolorektal skrining	68	33
Buyuk Britaniya	Serviks skrining	75	42
Germaniya	Sut bezi skrining	70	35
Yaponiya	Oshqozon endoskopik skrining	60	28
Kanada	O'pka skrining (low-dose CT)	55	25

Natijalar shuni ko'rsatadiki, samarali skrining dasturlari saraton oldi kasalliklarini erta aniqlash va malign o'sma rivojlanishining oldini olishda yuqori natijaga ega. Shu bilan birga, turli mamlakatlarda dasturlarni tashkil etish va texnologik resurslarga bog'liq holda aniqlik darajalari farqlanishi mumkin.

MUHOKAMA

Natijalar saraton oldi kasalliklarini erta aniqlash va skrining dasturlarini qo'llashning klinik va ijtimoiy ahamiyatini ko'rsatadi. Turli mamlakatlarda olib borilgan skrining dasturlari samaradorligi farqlansa-da, barcha tahlillar shuni isbotlaydiki, erta diagnostika malign o'sma rivojlanishining oldini olish va bemorlarning hayot sifatini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi. Displaziya, adenoma va boshqa saraton oldi kasalliklarini aniqlash uchun qo'llaniladigan metodlar – kolonoskopiya, Pap-test, mammografiya va endoskopiya – yuqori aniqlik darajasi bilan bemorlarni kuzatishga imkon beradi. Shu bilan birga, skrining dasturlarining samaradorligi aholining jalb qilinishi, texnologik resurslar va sog'liqni saqlash tizimining tashkil etilishiga bog'liq. Masalan, Buyuk Britaniya serviks skriningini muvaffaqiyatli amalga oshirgan bo'lsa, Yaponiya oshqozon endoskopik skriningida aniqlik darajasi nisbatan pastroq bo'ldi, bu dastur tashkiloti va texnologik imkoniyatlar

bilan bog‘liq. Xalqaro adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, skrining dasturlarining samarali joriy etilishi saraton oldi kasalliklarini erta aniqlash bilan cheklanmay, onkologik profilaktika tizimini mustahkamlash va bemorlarning sog‘lom hayot kechirish imkoniyatlarini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, skriningning muntazamligi, aholining ma‘lumot darajasi va sog‘liqni saqlash tizimidagi qo‘llab-quvvatlash uning samaradorligini belgilovchi asosiy omillar hisoblanadi. Shuning uchun, saraton oldi kasalliklarini monitoring qilish va samarali skrining dasturlarini amalga oshirish xalqaro sog‘liqni saqlash standartlariga muvofiq dolzarb vazifa hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, skrining dasturlarining joriy etilishi faqat individual bemorlar uchun emas, balki aholining umumiy sog‘lig‘i va onkologik kasalliklar bo‘yicha tizimli nazoratni ta‘minlashda ham muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Saraton oldi kasalliklarini erta aniqlash va skrining dasturlarini joriy etish zamonaviy onkologiyaning eng muhim vazifalaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, samarali skrining dasturlari displaziya, adenoma va boshqa saraton oldi kasalliklarini aniqlashda yuqori natijaga ega bo‘lib, malign o‘sma rivojlanishining oldini olish va bemorlarning hayot sifatini yaxshilash imkonini beradi. Turli mamlakatlarda qo‘llanilayotgan skrining protokollari aholining jalb qilinishi, texnologik resurslar va sog‘liqni saqlash tizimining tashkil etilishiga bog‘liq holda farqlanadi. Shu bois, xalqaro sog‘liqni saqlash standartlariga muvofiq, skrining dasturlarining muntazam va tizimli joriy etilishi zarur. Umuman olganda, saraton oldi kasalliklarining monitoringi va samarali skrining dasturlari nafaqat individual bemorlar hayotini saqlash, balki umumiy aholining onkologik salomatligini yaxshilash va kasalliklarning oldini olishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jemal A., Bray F., Center M.M., et al. Global cancer statistics. CA: A Cancer Journal for Clinicians. 2011;61(2):69–90.
2. World Health Organization. Cancer prevention and control. Geneva: WHO; 2020.
3. Ferlay J., Ervik M., Lam F., et al. Global Cancer Observatory: Cancer Today. Lyon: International Agency for Research on Cancer; 2020.
4. Российское онкологическое общество. Скрининг предраковых заболеваний. Москва: РОО; 2018.
5. Национальный центр онкологии Республики Узбекистан. Методы ранней диагностики рака. Ташкент: НЦО; 2021.

6. Bray F., Laversanne M., Weiderpass E., et al. Trends in cancer incidence and mortality. *Annals of Oncology*. 2018;29:1–13.
7. Петров А.В., Сидорова Е.И. Предраковые состояния и программы скрининга. Москва: Медицина; 2019.
8. Ginsburg O., Bray F., Coleman M.P., et al. The global burden of women’s cancers: a grand challenge in global health. *The Lancet*. 2017;389(10071):847–860.
9. Миллер К.Д., Nogueira L., Mariotto A.B., et al. Cancer treatment and survivorship statistics, 2019. *CA: A Cancer Journal for Clinicians*. 2019;69(5):363–385.
10. Национальная программа скрининга колоректального рака. Ташкент: Министерство здравоохранения Республики Узбекистан; 2022.